

La Rambla a l'inici del s. XX (foto Josep Thomas)(ACAN-Fons Thomas, reg.6)

DE LA INFANTESA. RECORDS I ANÈCDOTES¹

RAIMON TORROJA I VALLS

A la distingida Sra. Na Rosalia Gabarró de Biosca, d'Igualada²

Tots recordem, amb dolor o amb joia, les pàgines i moments de la nostra vida; però sempre amb gran interès i profit d'experiència.

Com plau fer aquesta revisió en les hores íntimes del serè benestar, quan les tempestes són lluny de nosaltres; fullejar el llibre de la nostra història i fruit-ne les pàgines belles de la felicitat, del triomf, de l'amor; i sentir-ne l'amargor de les tristes, de la profitosa experiència trista!...

En el capítol de la infantesa n'hi trobarem força, de records dels quals es poden treure bones lliçons pedagògiques. Revisem-los.

Els meus records més llunyans, molt borrosos i insegurs, són aquestos: quan vivíem a la Rambla

1. Publicat a *Juventut. Orgue de l'Ateneu Obrer Monistrolenc*, núm. 34 i 35, Monistrol de Montserrat, abril i maig de 1924. El text va ser escrit per l'autor i pedagog igualadí Raimon Torroja (1894-1960) trobant-se a Madrid, quan tenia trenta anys i li faltaven un parell de mesos per casar-se amb la també igualadina Rosa Fornells i Soterias. Coneixem aquest text gràcies a Salomó Marquès i Sureda, autor, entre d'altres, de la biografia de Torroja que, amb el títol de «Passió per l'ensenyament: el mestre igualadí Raimon Torroja», va publicar-se a la *Revista d'Igualada*, 42, desembre de 2012, p. 14-33. Hem adequat el text a les normes ortogràfiques i hem substituït la majoria dels barbarismes, però hem respectat alguns modismes de l'època (A.D.R., totes les notes).

d'Igualada, al porxo de la casa, hi teníem coloms... Jo me'ls mirava extasiat. Una vegada el meu pare va comprar una escopeta de pistó per matar les rates.³ Aquelles teulades n'eren plenes. Teníem un gat, que es deia *Riffenyo* (aleshores era d'actualitat la mort del general Margallo, ocorreguda a Melilla). La figura de *Riffenyo* ja s'ha esborrat de la meua memòria. El que no s'ha esborrat ni s'esborrarà mai és la llegenda que, amb motiu d'aquest per-

2. Rosalia Gabarró i Murt (Igualada, 1877-1947) era la filla petita de Valentí Gabarró i Lucilà (1841-1903), un vell republicà esparter de Vilanova del Camí que militava al Partit Demòcrata Possibilista (d'Emilio Castelar) i que Raimon Torroja cita més endavant en el seu text. Valentí Gabarró va ser molts anys president de l'Ateneu Igualadí i va presidir també el Cercle de la Unió Republicana (1894), l'entitat que va agrupar tots els republicans igualadins. Per la seva banda, Rosalia Gabarró va casar-se als 30 anys amb Bartomeu Biosca i Viñals, un home viudo de 47 que als anys vint tenia una taverna al carrer del Teatre, núm. 3.

3. El pare de Raimon Torroja va ser Adolf Torroja i Pareras, un barreter nascut a Barcelona el 1867. Casat amb Teresa Valls i Briansó, de Gràcia, van ser pares de Coloma (1885), Teresa (1886), Adolf (1889) i l'esmentat Raimon. Resident a Igualada, va viure a la Rambla Sant Isidre, 16 (on tenia la botiga) i al carrer de Custiol, 8. Va ser un republicà molt actiu. El 1894, vocal de la segona junta del Círculo de la Unió Republicana. El 1897 va ser-ne president i, el 1904, quan es va renovar l'organització amb el nom de Cercle Republicà d'Igualada, va ser-ne elegit vicepresident. Va morir d'una angina de pit a Santa Margarida i els Monjos, on vivia amb la seva filla Coloma.

sonatge i de les seves fetes, havien construït en ma imaginació les narracions enginyoses i divertides que me'n feia el meu pare, el qual, siga dit de pas, és un mestre per embadocar la patuleia. La història de *Riffenyo* la sé i la relataria fil per randa. Estic convençut que ha influït molt en la meua vida, fantasiosa i romàntica sempre.

El pobre gat, el meu heroi, el terror de les rates, les quals havien arribat a reunir-se en congressos i assemblees per tal d'estudiar els mitjans d'exterminar-lo, va venir a casa un dia amb el cap partit. Sense encomanar-se a Déu ni al diable, li havien tirat un tallant en una cansaladeria. I és que, a més de ratador, era lladre: era també el terror de les cuineres. Poc temps després va morir enverinat, per golafre, car s'havia menjat unes boles destinades a les rates. Encara em sembla que el veig estirat a la cuneta de la Rambla. Era un dia de molta neu. Jo estava convençut que el *Riffenyo* aniria al cel. El seu cadàver el vaig anar a veure moltes vegades. Recordo molt bé la tristesa que jo sentia...

Aquells dies les rates van organitzar grans festivals i jo no m'atrevia ja a pujar al porxo a veure els coloms.

Tinc també un record dels primers dies d'assistència a l'escola de pàrvuls. Devia tenir de dos a tres anys. El mestre me va fer acompanyar a casa pel meu germà, que venia al mateix estudi. Jo plorava que era una benedicció de Déu. Què havia passat? El meu germà, en arribar a la porta de la botiga de casa, va exclamar amb to de superioritat: «S'ha ca...». Jo vaig fer un bram que va eixordar el veïnat. Allò era un afront, era una befa, en aquell fracàs primer de ma vida escolar.

[...] *A l'Escola de pàrvuls*. Quan anava a l'Escola de pàrvuls, me cridaven l'atenció els mocadors blancs, nets i planxats del Sr. Rius i la traça amb què els desplejava, es mocava i els tornava a plegar. Sempre passejava amunt i avall. Encara

el veig. Portava una bata llarga ratllada i ulleres d'or; tenia el pèl de la cara ros. Jo no hi tenia gens de franquesa.

El Sr. Molins, un ajudant seu, era molt bo per a nosaltres. Jo l'estimava força. Les treballadores de casa sempre em feien enrabiari, dient-me: «Saps el Sr. Molins? Porta la paperina a dins». Mai havia entès el què. Ara, recordant-ho, hi veig tota la intenció, que no deixava de tenir gràcia.

Pobre Sr. Molins! Tan bo i tan dissortat que era dins sa família! Ell va ensenyar-me a llegir amb aquells procediments d'aleshores. Amb ell vaig passar tots els *cartels* i el primer llibre. Mentre llegia, repenjava son braç sobre ma espatlla i jo em cansava... Un dia va dir-me: «Digues a casa teva que et donin tres rals, que demà ja passaràs el segon llibre». Recordo l'alegria dels de casa, en dir-los això. Però el dia més emocionant va ésser quan me va provar per veure si sabia llegir la primera carta del manuscrit de Paluzie: jo tremolava; i ell m'animava, amb son braç sobre mà espatlla i amb un dit de l'altra mà assenyalant-me el punt. La vaig llegir tota! «Bé, home, bé: ja pots dir a la teva mama que et doni una pessesta, que passaràs el manuscrit». La meua pobra mareta triava gorres, quan li vaig dir això. Potser plorava d'alegria...

Ves si jo podia consentir que em diguessin allò de la paperina!

Les planes dels pals. Fins als sis anys, en canviar d'escola i anar a la del Sr. Solà, no vaig escriure. Aleshores vaig fer la primera plana de pals. Tenia el Sr. Solà una filla, la Pilar, que li dèiem nosaltres, molt bona i falaguera. Ella m'agafava la mà per tal que em sortissin bé els pals. Aquella plana em semblava una meravella, un monument.

Avui jo no tindria cor per obligar un nen a un exercici semblant, tan abstracte i arbitrari.

Sols recordo la primera plana de pals, la que va fer-me il·lusió per la novetat, pel canvi d'es-

Raimon Torroja als catorze anys

tudi. No recordo les altres, ni les hores llastimosament perdudes i doloroses que després devia veure'm obligat a passar amb aquells procediments desacreditats.

De l'aprenentatge del llegir i de l'escriure es veu que sols me recordo dels moments suggestius: és que potser tenim una tendència a oblidar les coses tristes o pesades per a fixar-nos solament en les flors de la vida.

Les baralles. No m'agradava gens barallar-me. Quan m'hi veia obligat, patia molt abans de decidir-me i acudia a tots els procediments pacifistes; però un cop posat a la brega no em quedava enrere. Per res del món hauria volgut passar per covard.

De l'escola del Sr. Solà, vaig anar sols tres mesos a l'Ateneu amb el Sr. Bedós.⁴ Després varen portar-me a una escola nacional amb un mestre que es deia D. Octavio M. Montés i era asturià. Del mestre (va ésser ja el meu únic mestre, molt estimat i el qual no oblidaré mai), prou n'estava content; però per mor dels companys era un martiri aquella nova escola per a mi.

Hi havia uns xicots grandassots que sempre em feien burles. Me deien que jo era un aviciat del mestre, perquè es varen assabentar que jo pagava més que ells; feien burles de la meva mare i deien que era molt grossa. Ja em sabia greu, ja, que em consideressin com un noi mimat; però les burles que em feien me rosegaven les entranyes.

Un dia es van fer més cruentes i persistents. Varen inventar-me un motiu que no em feia gaire gràcia: es van adonar que tenia la boca molt xica i vinga a dir-me *boca de peix...* Jo res; però la processó m'anava per dintre. Després de rebre jo, varen rebre els de casa. Que si no anàvem a missa, que si no em deixaven anar a confessar, que si les gorres les fèiem de llustrina, que si enganyaven els pagesos... Aleshores ja no vaig tenir més corretja. Perduda la serenitat, fet una fera, vaig saltar per damunt de les taules, i no sé pas el que vaig fer! El mestre va castigar-me molt i va dir-ho a casa, on també varen renyar-me de valent. Després de defensar-los encara em renyaven!

Jo recordo molt bé que aquell dia, encara que no se'n parlava, vaig sentir-me bolxevic. Sentia el pes de la injustícia sobre meu i a dintre el pit una gran bullida revolucionària.

Pensem-hi, en aquestes petites rebel·lions de la infantesa. No per petites deixen de tenir importància i gran significació.

4. Francesc de P. Bedós i Gavaldà (Xerta, Baix Ebre, 2-4-1843 – Sabadell, 5-12-1920) va ser mestre director de les escoles de l'Ateneu Igualadí des del 4-11-1899 fins a l'1-9-1917. Va renovar els mètodes educatius i va deixar molt bon record entre els seus alumnes i a l'Ateneu. S'hi va jubilar i van fer-li una gran festa d'homenatge el 30-9-1917.

Ahir els homes, fins al punt de justificar l'esclavatge de semblants seus, no en sentien les dolors tràgiques, d'aquest estat. Avui, inconscientment, en justifiquen dos encara, d'esclavatges: el dels infants i el de la dona.

Va ingressar més tard a l'escola un xicot que tenia fam de valent. Tots l'adulaven i li donaven coses. Un dia va exigir-me que li donés pega dolça, i jo no n'hi vaig voler donar. Des d'aleshores va prendre'm de cap d'esquila i va dir que m'*estovaria* perquè *em tenia força* (volia dir que em guanyava). Al carrer ja m'esperava rodejat del seu cor de covards i aduladors. Jo no volia raons. Ell, de les paraules, va passar als fets. L'escena passava en un carrer desert, a darrere *Els Padres*.⁵ Tant va dir-me i tant me va fer, que vaig acceptar el combat. La lluita va ésser ferma i salvatge, tal com se barallen els nois. El públic (els companys), animava el meu rival... Ja no recordo res més. Sols sé que varen portar-me a casa amb el cap i el vestit ple de sang; de cap a l'aigüera, tot era tirar-me aigua freda i tot de dits buscant entre els cabells les ferides; però els trencs no es trobaven enlloc. Què era, doncs?... El meu rival va passar uns quants dies sense venir a estudi i, al capdavant, va comparèixer amb el cap lligat... i mirant-me amb cert respecte.

Aquell va ésser el meu baptisme de sang... amb sang d'altri. I, per cert, que després vàrem ésser molt amics. No vaig tenir mai necessitat de recordar-li que ja *li tenia força*.

Recordo també els prodigis que vaig fer una vegada perquè a casa no em veiessin un trenc ben gros que portava. Menjava amb la gorra posada i jo crec que fins hi dormia.

5. Era conegut amb el nom dels *Padres* un edifici que hi va haver a la plaça de la Creu fins al 1965. Construït sobre una part de muralla entre el portal de Capdevila i el carrer Nou, va originar un carrer que, en realitat, era una prolongació del carrer Nou, però que s'anomenava dels Dolors. Deu ser aquest, el carrer estret de què parla Torroja. L'edifici, que va ser seu de molts organismes i serveis, era conegut amb aquest nom perquè, entre 1732 i 1835, hi va haver una escola dirigida pels pares escolapis. Posteriorment, les escoles es van convertir en municipals.

Esperava amb deliri ésser home, perquè veia que els homes no es barallaven tant. Un dia vaig tenir una decepció perquè en vaig veure dos que s'espillaven els nassos. Me va fer molt mal efecte.

Els meus jocs predilectes. Eren aquests: a guerra, a contres i a lladres, als quatre cantons, a grillons, a cuit. Tots ells violents, i per als quals es necessitava bona resistència física. Però lo que m'apassionava i me divertia més que tot, era reunir uns quants decidits, de confiança i de cames lleugeres i, a l'hora en què tothom sopava, anar per les botigues, obrir la porta, dir un de sol amb veu prima i afable: «Ave Maria...» i després de la resposta des de dalt o de dins «Qui hi ha?», cridar tots a la una amb una cantarella apropiada: «Baixeu la gibrelleta que volem ca...!», i fugir, fugir follament. De vegades ens tocava el rebre. En certa ocasió en què les cames me van fer figa, vaig cobrar una bona tanda de castanyots. Però no hi podia fer més: ni per una barra de pega dolça o de regalèssia hauria canviat aquelles emocions.

Una temporada vaig tenir a les meves ordres un nombrós exèrcit, ben organitzat i disciplinat, i dotat amb material de guerra modern (sabres de fusta, escopetes de canya, banderes, trompetes, etc.). Jo era el general, i quan sortíem d'operacions, portava un gros sabre i revòlver: un veritable equip que m'havia regalat una senyora amiga de casa. Fins tenia assistent; i fins vaig donar entenent a un soldat que devia ésser mon cavall; però es veu que no el van convèncer gaire els meus arguments ja que no em va quedar altre recurs, als pocs dies, que anar a peu com els altres, a l'estil de la bona democràcia. A casa ja teníem un burro, ja, que es deia «Nanu»; però el papa no me'l deixava endur.

Un dissabte, abans d'ordenar el *rompan filas*, els vaig comunicar que, l'endemà, diumenge, faríem un *simulacro* d'atac i assalt al Pi (les runes

d'una fortalesa del temps de la guerra carlista), i que vinguessin de bon matí a *tocar-me diana*... Doncs, vet aquí que ells, disciplinats i puntuals a l'hora assenyalada, vinga eixordar el barri amb les trompetes; i jo, dormilega, vinga dormir... Fins que el meu germà, que era viatjant i es trobava accidentalment a casa, va assabentar-se del que era aquell avalot. I, ell que sí, que baixa al carrer, fa pujar aquells xicotets al meu quarto i exclama: «Mireu el vostre general! Toqueu-li diana ara!...»

Vaig passar un veritable afront. Des d'aquell dia ja no vaig tenir més ni prestigi ni graus. Mon germà me l'havia fregit per sempre.

Que plovia? Doncs, a sota la pluja. Que nevava, doncs, a rabejar-me amb la neu. A l'istiu, assegut al sol; a l'hivern, a l'ombra.

La meva devoció actual per l'alpinisme es veu que és una continuació de la meua història.

Una vegada, jugant amb mistos, vaig calar foc a un munt de buates que teníem darrere la botiga. Encara em sembla que veig les flames.

El meu pare va pegar-me força. Potser ha estat l'única vegada.

L'escala de l'escola no l'havia baixat mai pels esglaons. La baixava a cavall de la barana. Deu esglaons que quedaven, els saltava d'un cop.

Un amor d'infant. Vaig tenir un amor d'infant. Ella era una gentil i delicada barcelonina que venia a passar temporades a Igualada, a casa dels seus avis. L'ésser de Barcelona me semblava una gran cosa. Jo la respectava molt i la *protegia*. Si algun

xicot li hagués fet res de mal, no hi ha dubte que li hauria *trenat el cap*. («Mira que et trenaré el cap» era l'amenaça dels nois d'Igualada).

Quan ella arribava, jo anava a esperar el tren un bon tros enllà de l'estació; i quan passava, corria com un beneït al seu darrere. En veure-la, no gosava dir-li res. Però això em passava aviat i de seguida jugàvem tos dos.

Contrastava la seva veueta prima i sonora amb la meua de baix profund.

Un dia, a Barcelona, després de molt temps, quan ja érem adolescents tots dos, la vaig acompanyar a sa casa un bon tros. No li vaig saber dir ni una paraula. Semblàvem dos mussols.

Empresari. Al porxo de casa hi havia muntat un teatre. Feia pagar dos cèntims l'entrada i, sense estafar al públic, el negoci marxava sol... Donàvem representacions de déu n'hi doret. Aquell temps vaig escriure un dramet en un acte que no es va arribar a estrenar, perquè els meus comediants no volien o no sabien fer peces escrites. Érem molt nanos. Les funcions que fèiem *ens les trèiem del cap*, tot fent-les.

Va sorgir un contratemps. La meua germana, que estudiava a Barcelona, va venir a passar l'istiu. I com que els meus clients per anar al *saló d'espectacles* havien de passar per una sala i li embrutaven, va començar a no deixar-los passar i a treure'ls a crits. Jo prou vaig voler fer valdre la meua autoritat. Però tot va ésser inútil. Aviat hauria rebut jo també.

Ma germana va ésser el meu descrèdit i la meua ruïna. Vaig haver de tornar els dos cèntims, que no volien més comèdia.

I potser va desviar la meua vocació. Qui sap si per aquell camí hauria arribat a ésser un Borràs o un Guimerà?

Raimon Torroja (setembre de 1923)

El Tenòrio. A casa teníem un gos petaner que es deia Tenòrio. Berenàvem junts cada dia a la vorera de casa. El gos me llepava la cara i mentre jo, esmaperdut, m'eixugava, ell clavava queixalada al pa. Era molt murri; però jo l'estimava molt... i ell també a mi.

Només que era un *Tenòrio* molt tenòrio. Jo ho sentia a dir, però no ho entenia. No sabia què volien dir.

Li varen donar la bola, per un descuit meu que no vaig confessar mai i que em remordia la consciència. Va tenir una mort molt trista. Jo vaig plorar-lo molt.

El papa va dir que no tindria mai més cap gossot, que es feien estimar massa.

Un pardal. Una temporada vaig criar un pardal. L'havia tret del niu i el tenia mig ensenyat. Un dia va ésser feliç, volant per l'infinit.

Vaig tractar-lo de mal agraït i vaig tenir-ne un desengany. El seu alliberament me dolia.

Avui m'adono que jo considerava aquell animalet com molts amos els seus obrers, com molts *protectors* els seus protegits. Que tots els alliberaments mereixen les censures i els odís dels esclavitzadors.

Jo ara penso radicalment d'una altra manera a la d'aquells jorns en què em pensava fer feliç un pardal, *donant-li jo el menjar, guardant-lo jo del fred, mimant-lo, ensenyant-li a fer coses que no li servien per a res.*

Preneu-ne lliçó d'això, pares i educadors...
Llibertat, llibertat santa...

El sant del mestre. Era el dia 20 de novembre. Un mes abans anàvem uns quants, en Comissió, de casa en casa a cercar quartos per fer-li un regalet. Aquell dia, ell, que vivia de dispesar a la fonda de Catalunya, ens obsequiava amb xocolata desfeta i melindros. Després, festa tot el dia, i nosaltres, a jugar a contres i a lladres al Fort.⁶ Com que ens reuníem bona colla, ens ho passàvem molt bé. Era una de les grans diades.

Jo, que era dels més grandets, me creia amb atribucions i competència per a donar consells als meus companys: «Al entrar, traieu-vos la gorra,

6. És probable que es refereixi al Fort de Sant Magí, les restes del qual es conserven encara avui al carrer de Carme Verdaguer. Era una torre de defensa construïda el 1837, durant la primera guerra carlista, en el Pla de Sant Magí, aleshores terme municipal d'Òdena. El fortí va ser fet i refet diverses vegades i va complir la seva missió encara durant l'entrada dels carlins del 17/18-7-1873.

eh?...», «No fiquen els dits a la xicra per escurar la xacolata», etc. Un any jo no estava tranquil perquè tenia por que algú no fiqués *la pata*. Tot era mirar si s'havien descuidat de treure's la gorra: i m'adono que tots me miraven a mi, fins el mestre.

És que l'únic que s'havia descuidat de treure-se la era jo!... Me vaig tornar vermell com un bitxo. Tot el dia no vaig fer res de bo.

Mentre menjàvem la xacolata tan rebona que sabia fer la Quima, quan més enfeinat jo estava, sento el meu mestre estimat que, posant-me la mà a l'espatlla, amb to afectuós, me deia:

—Això de ficar els dits a la xicra no ho facis... Mira els teus companys que mengen polit.

Aquell anys es veu que el que havia de ficar la pota pertot arreu era jo. Ja feia bé de no estar tranquil.

Obsessions. La pega dolça i els caramels de cal Morera, les merengues i els tortells de Cal Xandri.⁷ Vet aquí les meves obsessions que em perseguen a tota hora.

Autodidaxis. La guerra russo-japonesa era, per a mi, una cosa extraordinària. Recollint cromos, mirant mapes, llegint *La Publicidad* i *La Campana de Gracia* que teníem a casa, la vaig seguir tota amb gran entusiasme.

Jo era japonès. Ho era perquè els japonesos constituïen un poble jove i ardit, i perquè el mapa del Japó, al costat del de Rússia, semblava un esquitx.

Durant aquella temporada vaig aprendre més Geografia, Història i Gramàtica que en molt temps d'escola.

Jugàvem a boles i a patacons. Vaig inventar un negociet amb un *tiro al blanc* i en vaig

treure grans beneficis. De patacons solament ne vaig reunir mil. Jo els havia comptat més d'una vegada. Passada la il·lusió els vaig donar tots a *ràpia i estirar cabells* .

Amb motiu d'això vaig fer grans progressos en càlcul.

Avui quan, per ma funció professional, me preocupa el fet de l'interès dels infants per les tasques escolars i la utilitat d'aquestos aprenentatges per a la seva vida ulterior i per als ulteriors desenrotllaments del seu esperit, penso amb insistència en aquestos dos moments de la meua infantesa.

És la preocupació i el problema per a la nova Pedagogia i de tota l'obra de l'Educació: aconseguir que l'infant, en virtut d'un acció indirecta de l'ambient, degudament enriquit i organitzat, realitzi ell mateix tots els progressos del cos i de l'esperit, en les rutes de l'harmonia i del benestar, envers les formes superiors i més selectes del desenvolupament que assoleix la raça.

La cabreta de la Festa Major. A la vigília de la Festa Major, el 23 d'agost, el papa comprava una cabreta a la fira de la plaça de la Creu. Jo la portava a pasturar cada dia, en sortir d'estudi. La cuidava i li posava gran afecte.

Ans del sant del papa, 27 de setembre, la mataven; i, amb les treballadores de casa, ens l'anàvem a menjar a fora. El dia de la mort de la cabreta era un desesper per a mi.

Així cada any me tocava passar pel suplici de posar amor en un impossible. Alguna vegada s'ha repetit en ma vida aquesta dolor que crea rebel·lies i tragèdies arreu i a tota hora...

Aigua, aire i sol. A l'istiu no hi havia qui m'aguantés d'anar a nedar a la riera. No miràvem gaire prim sobre si feia poc o molt que havíem dinat. Tot ens anava bé.

7. L'actual pastisseria de cal Targarona, al carrer del Roser, era aleshores propietat d'Alexandre Viñals, *Xandri*.

Ens banyàvem quasi sempre al clot del Salveta. A casa m'ho tenien rigorosament prohibit i me feien gran por amb els *xucladors* i les *rierades*; però jo seguia amb la meva dèria.

Una vegada un company va fer d'*espieta* perquè no el vàrem deixar venir amb nosaltres; i es veu que es va organitzar una comitiva de pares per a venir a caçar-nos. Però nosaltres ja els vàrem filar de lluny i, a corre-cuita, amb la roba sota el braç, nuets que donaria bo de veure'ns, vinga enfilar-nos per aquells marges, cercant amagatalls per vestir-nos. Quan els nostres pares, de retorn de la cacera, varen arribar a casa, nosaltres ja feia estona que jugàvem al carrer.

L'*espieta* va haver de passar per mentider i es va sentir molts fàstics per la suada que els havia fet passar als nostres pares; i, per torna, va cobrar uns quants mastegots de la nostra collita.

A propòsit d'això se m'ocorre aquesta pregunta: què perjudica més els infants, els *cuidados* excessius o l'excés mateix de la llibertat?

Entre bastidors. En el quadre d'aficionats de l'Ateneu hi havia gent molt trempada. Me recordo molt bé del Codorniu i del Taboleta.

El Codorniu era molt divertit. Una vegada feien *Los Pastorcillos en Belén* i, aleshores que li floreix la vara a Sant Josep, que tots estan agenollats l'un darrere de l'altre, ell, que estava al darrere de la cua, fent l'adormit, es deixà anar sobre el que tenia davant i tota la renglera va anar de nassos, fins al pobre Sant Josep, que va veure com el seu ram anava a parar al públic.

Un altre dia n'hi havia un, que no recordo com li deien, que estava fent una escena tràgica. Amb els gestos es veu que se li va desfer alguna cosa de les calces i vet aquí que li anaven caient a poc a poc. Ell estava tan entusiasmat que no se'n va adonar fins que, al anar a fer una passa, es va trobar que no podia... Aleshores ja estava sol en escena i totes les senyores del públic s'havien tapat la cara amb els mocadors i els vanos.

Però el cas més gros li va passar al pobre Taboleta. A Igualada tothom el sap. Feia un paper de dona i portava un mirinyac molt ample. El *galan* jove, recitant uns versos meravellosos plens d'amor i de finor per les dames, l'agafa gentilment de la mà i li prega que prengui setial en un divan esplèndid que està posat allà, als nassos del públic. El Taboleta, visiblement emocionat i ruboritzat, com feia el cas, accepta i s'asseu graciosament...

De sobte, els homes esclaten a riure i les senyores o fugen esparverades o es tapen la cara, mirant algunes per les esclatxes dels dits. Els actors s'empien per la desatenció del públic davant d'una escena tan delicada.

És que el mirinyac s'havia aixecat enlaire en asseure's el Taboleta; i l'home no portava calçotets.

Jo, tot això ho contemplava perfectament *a la luz de las candilejas*, que era el meu lloc preferit.

De petit, que era republicà. M'encantaven els discursos que feia el meu pare, parlant de la República. El dia 11 de febrer era assenyalat per a tots els de casa. Venien números extraordinaris dels periòdics que teníem amb retrats d'en Castelar, Pi, Salmerón, Figueres, Lerroux, Blasco Ibáñez, Junoy, Costa, Estébanez, Morote, Melquíades Alvarez, etc. i amb imatges al·legòriques de la República. Les primeres lliçons d'Història les vaig sentir a casa de llavis de mon pare i de les converses que tenia amb el Valentí esparter, el Dalmases i altres veterans del tremp i conseqüència que avui escasseja tant. Jo els escoltava embadalit.⁸

Me feia una ràbia que no tinguéssim la República a Espanya! M'hauria agradat tant que

8. Ja coneixem en Valentí esparter. En Dalmases era, molt probablement, Francisco Dalmases i Muset (Igualada, 1855–1933), un ebenista i vigilant nocturn de l'Ateneu Igualadí. Fill d'un teixidor, va ser un acèrrim republicà tota la vida, primer possibilista (durant trenta anys) i després lerrouxista.

hagués vingut una gran revolució per ensorrar la Monarquia i el Clero!

Un any vaig dibuixar, pel sant del papa, un retrat d'En Salmerón. Encara el guarda.

Als carlins no els podia pas veure. Coneixia fil per randa els detalls del setge i entrada a Igualada. Coneixia i venerava molts que varen lluitar per Igualada i per la llibertat en aquells dies dolorosos de juliol del 73. Al carrer de la Soledat contemplava, ple d'emoció, els senyals que de les bales quedaven encara a la façana de la darrera casa. Cada any, per la festa cívica que organitzava el Centre Republicà, també hi anava jo amb aquella gran massa d'homes, cantant *La Marsellesa*, *L'himne de Riego* i cridant «*Visca la llibertat*»; també hi anava, sentint, com ells, dins del pit, les glopades de sang revolucionària, a tirar flors sobre les tombes dels que finiren en aquells dies de lluita. Gloriosa me semblava la lluita; més encara la mort oferta als ideals.

Va venir la *Solidaritat Catalana*. Jo tenia 11 anys. Els republicans s'havien dividit i en Salmerón s'abraçava amb els carlins... *La Campana de Gràcia* portava una auca burlant-se d'En Lerroux.

Recordo, com si fos ara, el meu desengany. Va venir En Salmerón a Igualada i ja no em feia tanta il·lusió el veure'l com m'hauria fet abans...

La fe en els homes havia sofert en mon esperit d'infant un greu cop. Però quedava el foc encès ple de romanticisme per les idees. I aquest no va apagar-se, sinó que després en ma vida, ha cremat sempre, arborant-me de vegades a mi mateix.

No vull pas que mai s'apagui. Que potser ell manté les forces que absorbeix el viure.

De ma infantesa recordo més coses, moltes encara, i tals que de cada una podria treure'n una experiència o una lliçó pedagògica. Recordo molt bé el pas de la infantesa a l'adolescència. Els 11, 12, 13 i 14 anys. Aquest moment de la vida humana tan misteriós i tan ple d'atzars i perills; moment en què la mà de l'educador està més desorientada i en

Els Torroja, a Sant Just Desvern

què comet més intervencions desastroses; moment delicat en què, posats en el dubte, més valdria inhibir-nos, deixant a la naturalesa obrar lliurement. Jo recordo les primeres iniciacions mentals en l'ordre sexual. Vaig passar per un canvi profund en les concepcions que jo tenia del món i de les persones, sobretot de les més estimades; vaig passar una crisi espiritual i la vaig passar sol, lluny, molt lluny del contacte espiritual dels meus pares i del meu mestre, quan més els necessitava, i abandonat a les suggestions i informacions que, en el misteri, me donaven els companys. És un moment en què tots els principis morals que sostenen la conducta de la infantesa fallen i es rompen; és un moment de desorientació complerta, precisament quan apareixen amb impetuositat les grans passions que deuen ja inspirar tota la nostra vida, la vida complerta, forta i harmònica o desordenada i viciosa, de l'home o de la dona.

Cal pensar si no faria gran bé als adolescents una intervenció íntima i confiada dels pares, una indicació adequada i a temps en els misteris de la vida sexual, allunyant les preocupacions rànquies i la moral ridícula. Què més noble i *hermós* que una mare instruint a temps la seva filla en el moment en què esdevé dona i la confusió i el misteri enterboleixen son esguard i sa pensa i son cor; o que un pare, a un fill; o que una mare, a un fill, o que un pare a una filla?